

บทวิจารณ์หนังสือ: ร.ศ. 160 ไชรหัตถ์ลับเสรีไทยที่ศาลายา

โคม ไกรปกรณ์*

ISBN : 978-616-279-790-3

จิราธร ชาดีศิริ (บรรณาธิการ). 2559. ร.ศ. 160 ไชรหัตถ์ลับเสรีไทยที่ศาลายา ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และคำบอกเล่าว่าด้วยเรื่องสงครามโลกครั้งที่ 2 และศาลายา. นครปฐม: คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล. 146 หน้า

หนังสือเล่มนี้บอกเล่าเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ท้องถิ่นตำบลศาลายา อำเภอพุทธมณฑล จังหวัดนครปฐม ในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 (พ.ศ. 2482-2488) คำนำและถ้อยแถลงจากบรรณาธิการระบุว่า ศูนย์สยามทรรศนศึกษา คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล ได้จัดโครงการ “เล่าขานตำนานศาลายา” อย่างต่อเนื่องมาตั้งแต่พ.ศ. 2550 โดยเน้นเรื่องประวัติศาสตร์และศิลปวัฒนธรรมในพื้นที่ตำบลศาลายา อำเภอพุทธมณฑล จังหวัดนครปฐม หนังสือเล่มนี้เกิดจากการจัดโครงการครั้งที่ 9 ตอน “ร.ศ. 160 ไชรหัตถ์ลับเสรีไทยที่ศาลายา”

ร.ศ. 160 ไชรหัตถ์ลับเสรีไทยที่ศาลายา ได้รวบรวมบทความ 4 เรื่อง ที่บอกเล่าประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของตำบลศาลายา อำเภอพุทธมณฑล จังหวัดนครปฐม ในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 (พ.ศ. 2482-2488) โดยแบ่งโครงสร้างหนังสือเป็น 2 ภาค ภาคแรกเป็นการให้ความรู้เชิงวิชาการ ส่วนภาคที่ 2 มาจากการปาฐกถาพิเศษและการเสวนาทางวิชาการ

* อักษรศาสตรคุณวุฒิบัณฑิต อาจารย์ประจำภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

บทความภาคความรู้เชิงวิชาการ ได้แก่ “การเคลื่อนไหวของสายลับในนครปฐมช่วง สงครามโลกครั้งที่ 2” โดย เทพ บุญदानนท์ อาจารย์ประจำคณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล และ “70 ปีสงครามโลกครั้งที่ 2” เขียนโดย จิราธร ชาติศิริ อาจารย์สังกัดเดียวกัน บทความทั้งสอง มีจุดเด่นที่ต่างกัน

เทพ บุญदानนท์ ได้นำเสนอข้อมูลเกี่ยวกับสายลับและทหารพลร่มฝ่ายเสรีไทย ที่ปฏิบัติงาน อยู่ในบริเวณจังหวัดนครปฐม โดยใช้ข้อมูลที่สืบค้นจากเอกสารในหอจดหมายเหตุแห่งชาติ ที่น่าสนใจ คือ สายลับที่กระโดดร่มลงในพื้นที่จังหวัดนครปฐมเป็นชาวจีนโพ้นทะเลที่ทำงานอยู่ในกองทัพอังกฤษ จำนวน 5 คน ได้แก่ นายเอียงเล้ง แซ่โง้ว นายตันฮวด แซ่ฮุ้น นายเท่าเซง แซ่โง้ว นายจีเส็ง แซ่ลิ้ม และนายแซเพ็ง แซ่ฮ้อ เมื่อกระโดดร่มลงมาถึงพื้นดิน สายลับเสรีไทย 3 คนแรก (นายเอียงเล้ง, นาย ตันฮวด, นายเท่าเซง) ถูกตำรวจและชาวบ้านในพื้นที่จับกุมตัว ส่วนสายลับอีก 2 คนนั้น ชาวบ้านใน พื้นที่ได้ให้สัมภาษณ์แก่เทพ บุญदानนท์ว่า “กำนันขาว” เป็นผู้สังหารทั้งสองคน

การจับกุมสายลับ 3 คน พร้อมกับการสังหารสายลับอีก 2 คนในเวลาเดียวกัน ทำให้กองทัพ ญี่ปุ่นเริ่มไม่ไว้วางใจชาวบ้านในเขตพื้นที่นครปฐม เกรงว่าจะเป็นสายลับแฝงตัวเข้ามาสืบข้อมูลของตน นำไปสู่การจับกุมชาวไทยที่ทำงานรับจ้างในค่ายทหารญี่ปุ่น เมื่อหญิงไทยคนหนึ่งแจ้งแก่ทหารญี่ปุ่นว่า แรงงานชาวอำเภอบางเลน 5 คน คือ นายกลม นายเจ๊ก นายหรี นายตุ้ และนายพัน ทำหน้าที่เป็น สายลับให้แก่ฝ่ายสัมพันธมิตร ทหารญี่ปุ่นจึงนำตัวทั้ง 5 คนไปสอบสวนและทรมาน เพื่อให้รับ สารภาพ แต่สุดท้าย เมื่อทางการไทยชี้แจงให้ทราบว่าเป็นความเข้าใจผิด กองทัพญี่ปุ่นจึงยอมปล่อยตัว คนไทยเหล่านี้ (ยกเว้นนายพันซึ่งถูกทหารญี่ปุ่นยิงเสียชีวิตไปแล้ว)

ข้อมูลของเทพ บุญदानนท์ มีคุณค่าในแง่การนำเสนอเรื่องของสามัญชนในพื้นที่จังหวัด นครปฐมช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 ทำให้ “ความทรงจำที่เลือนหาย” ของคนในท้องถิ่น ได้ปรากฏขึ้น อีกครั้งหนึ่ง อย่างไรก็ดี บทความนี้มีข้อจำกัดบางประการ ดังที่เทพ บุญदानนท์ ได้กล่าวว่า “ข้อจำกัด ของข้อมูลทำให้ผู้วิจัยไม่สามารถทราบได้ว่า ชีวิตของสายลับที่ถูกจับทั้งสองคนและอีกคนที่สามารถ หลบหนีการจับกุมไปได้จะเป็นเช่นใด” หากผู้สนใจศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ต้องการนำข้อมูลจาก บทความนี้ไปขยายความต่อยอดในการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของนครปฐม ก็พึงตระหนักด้วยว่า ข้อมูลที่อ้างถึงนั้น ส่วนมากเป็นเอกสารจดหมายเหตุในหอจดหมายเหตุแห่งชาติ ซึ่งเป็นมุมมองของ ทางการ ไม่ใช่ข้อมูลจากชาวบ้านในท้องถิ่น จึงไม่สอดคล้องกับแนวการศึกษาประวัติศาสตร์ ท้องถิ่นแบบที่ ธิดา สาระยา (2539: 40-47) ผู้บุกเบิกแนวทางการศึกษาประวัติศาสตร์จาก มุมมองของคนในท้องถิ่นนั้น หรือการศึกษา “ประวัติศาสตร์จากเบื้องล่าง” ได้วางรากฐานไว้

ผู้วิจารณ์คิดว่า เทพ บุญदानนท์ น่าจะอธิบายข้อจำกัดของหลักฐานที่ใช้ ว่ามิได้สะท้อนภาพ ชุมชนจากมุมมองของชาวบ้านในท้องถิ่น เพราะบทความสรุปการเสวนาเรื่อง “อักษะและสัมพันธมิตร กับชีวิตของเสรีไทยที่ศาลายา” ที่ปรากฏในหนังสือเล่มนี้ ซึ่งเทพ บุญदानนท์ เป็นวิทยากรคนหนึ่ง ก็มีชาวบ้านในท้องถิ่นที่ได้เห็นเหตุการณ์ในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 ร่วมเป็นวิทยากรและให้ข้อมูลด้วย ดังนั้นเทพ บุญदानนท์ จึงควรให้ข้อมูลเบื้องต้นแก่ผู้อ่านได้ มิใช่ไม่นำเสนอข้อมูลบอกเล่าของชาวบ้านในบทความของตนเลย

บทความของ จิราธร ชาตศิริ เป็นการทบทวนข้อมูลเกี่ยวกับสงครามโลกครั้งที่ 2 โดยเริ่มจาก ข้อถกเถียงในหมู่นักประวัติศาสตร์ว่า จุดเริ่มต้นที่แท้จริงของสงครามโลกครั้งที่ 2 คือช่วงใด เมื่อญี่ปุ่น รุกรานแมนจูเรีย ในพ.ศ. 2474 หลังจากกองทัพอิตาลีรุกรานเอธิโอเปีย เมื่อ พ.ศ. 2478 เมื่อเกิด สงครามจีน-ญี่ปุ่น พ.ศ. 2480 เมื่อเยอรมนี สหภาพโซเวียต และสโลวาเกีย เข้ายึดครองโปแลนด์ ในพ.ศ. 2482 หรือหลังจากที่กองทัพญี่ปุ่นโจมตีอ่าวเพิร์ลของสหรัฐอเมริกา ใน พ.ศ. 2484 อย่างไรก็ตาม จิราธร ชาตศิริ ไม่ได้สรุปว่า คำอธิบายใดถูกต้องที่สุด แต่บอกว่า ข้อสรุปที่ตรงกันเรื่อง สงครามโลกครั้งที่ 2 คือ สงครามนี้สิ้นสุดในปี พ.ศ. 2488

ข้อเท็จจริงอีกประการหนึ่งที่จิราธร ชาตศิริ กล่าวถึงก็คือ เมื่อสงครามโลกครั้งที่ 2 สิ้นสุดลง ได้มีความพยายามที่จะรักษาสันติภาพของโลก โดยการก่อตั้งองค์การสหประชาชาติขึ้น ทำหน้าที่ ประสานความร่วมมือระหว่างประเทศ ความมั่นคงระหว่างประเทศ การพัฒนาเศรษฐกิจ ฯลฯ แต่ก็ยังมี สงครามระหว่างประเทศเกิดขึ้นอีกหลายครั้ง และสหประชาชาติเพิกเฉยต่อปัญหาความขัดแย้ง ภายในประเทศในบางกรณี เช่น การฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ ในประเทศรวันดา เมื่อ พ.ศ. 2537 ในตอนท้าย จิราธร ชาตศิริ ได้ตั้งข้อสังเกตให้ผู้อ่านได้ตระหนักว่า สถานการณ์โลกในปัจจุบันมีความขัดแย้งเกิดขึ้น มาก จึงต้องจับตาว่า “สันติภาพ” จะอยู่ได้นานเพียงใด

ในทัศนะของผู้วิจารณ์ จุดเด่นของบทความนี้อยู่ที่การเปิดประเด็นให้ผู้อ่านได้เห็นข้อถกเถียง เกี่ยวกับคำอธิบายเรื่องจุดเริ่มต้นที่แท้จริงของสงครามโลกครั้งที่ 2 ว่ามีคำอธิบายหลายแบบ และไม่ อาจอธิบายแบบรวบรัดว่า มีเพียงเหตุปัจจัยเดียวดังที่หนังสือหลายเล่มสรุปได้ไว้ เพราะจะทำให้เข้าใจ เรื่องสงครามโลกครั้งที่ 2 คลาดเคลื่อนไป เนื่องจากประเทศฝ่ายอักษะซึ่งถือว่าเป็นผู้ก่อสงคราม ได้แก่ เยอรมนี อิตาลี และญี่ปุ่น ต่างมีสาเหตุในการเข้าสู่สงครามที่แตกต่างกัน

หากพิจารณาโดยภาพรวม บทความของจิราธร ชาตศิริ ดูจะเป็นเอกเทศ ไม่ปรากฏชัดเจนว่า เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ท้องถิ่นบริเวณตำบลศาลายา จังหวัดนครปฐม เนื่องจากขาดการอธิบายความ เชื่อมโยงระหว่างข้อมูลเรื่องสงครามโลกครั้งที่ 2 ซึ่งผ่านไปแล้ว 70 ปี กับข้อมูลของตำบลศาลายา

ในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 อย่างไรก็ตาม บทความนี้ให้ข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับสงครามโลกครั้งที่ 2 เพื่อปูพื้นให้ผู้อ่านเห็นภาพรวมของสงคราม ก่อนจะอ่านทำความเข้าใจเรื่องเกี่ยวกับสายลับและสงครามโลกครั้งที่ 2 ในพื้นที่ตำบลศาลายา ฉะนั้น จึงควรอ่านบทความชิ้นนี้ก่อน ตามด้วยบทความของรองศาสตราจารย์อิงอร สุพันธ์วิช ซึ่งจะได้กล่าวถึงต่อไป แล้วจึงอ่านบทความของเทพ บุญदानนท์ ที่ได้กล่าวถึงในตอนต้น

เนื้อหาภาคที่ 2 ได้แก่ บทความที่มาจากการปาฐกถาของรองศาสตราจารย์อิงอร สุพันธ์วิช อาจารย์ประจำภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เรื่อง “สังคมไทยสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม ในวรรณกรรมประวัติศาสตร์” และบทความจากการเสวนาเรื่อง “อักษรและสัมพันธมิตรกับชีวิตของเสรีไทยที่ศาลายา” ซึ่งจัดโดยศูนย์สยามทรรศนศึกษา คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล

ในปาฐกถาพิเศษนั้น รองศาสตราจารย์อิงอร สุพันธ์วิช ได้นำเสนอภาพสะท้อนของสังคมไทยที่ปรากฏในนวนิยาย 5 เรื่อง ได้แก่ **สี่แผ่นดิน** ของ หม่อมราชวงศ์ศีกฤทธิ ปราโมช **อิสตา** ของ สีฟ้า (หม่อมหลวงศรีฟ้า มหาวรรณ) **คู่กรรม** ของ ทมยันตี (คุณหญิงวิมล ศิริไพบูลย์) **ปีศาจ** ของ เสนีย์

เสาวพงศ์ (นายศักดิ์ชัย บำรุงพงศ์) และ **สองฝั่งคลอง** ของ ว.วินิจฉัยกุล (คุณหญิงวินิตา ดิถียนต์)

ข้อเสนอของรองศาสตราจารย์อิงอร สุพันธ์วิช คือนวนิยายทั้ง 5 เรื่องสะท้อนภาพของสังคมไทยในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 ว่ามีเหตุการณ์สำคัญเกิดขึ้นมากมาย เช่น น้ำท่วมกรุงเทพฯ สภาพสังคมที่ประสบปัญหาขาดแคลนอาหาร น้ำตาลทราย ยารักษาโรค เครื่องนุ่งห่ม ฯลฯ นอกจากนี้ นวนิยายบางเรื่องได้นำเสนอเรื่องราวที่เกิดขึ้นในสมัยรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ซึ่งเป็นประเด็นทางสังคม เช่น การประกาศรัฐนิยมให้คนไทยสวมหมวกออกจากบ้าน การปรับปรุงการใช้ภาษาไทย นโยบายที่สนับสนุนให้คนไทยกินก๋วยเตี๋ยว ดังปรากฏในเรื่อง **สี่แผ่นดิน** และ **สองฝั่งคลอง** ขณะที่ **ปีศาจ** สะท้อนให้เห็นถึงแนวคิด “ชาตินิยม” ที่ต่อต้านชาวญี่ปุ่น ส่วน **อิสตา** และ **คู่กรรม** ให้ภาพของทหารญี่ปุ่นที่สุภาพ มีระเบียบวินัย ไม่ได้โหดร้าย

กล่าวโดยสรุปได้ว่าบทความของรองศาสตราจารย์อิงอร สุพันธ์วิช แสดงให้เห็นทัศนคติของชาวไทยในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 ที่มีต่อสภาพสังคมที่เป็นอยู่ในขณะนั้น รวมทั้งทัศนคติที่มีต่อชาวญี่ปุ่น ซึ่งหากมีการศึกษาต่อยอดไปอีกว่า ทัศนคติดังกล่าวมีที่มาอย่างไร สัมพันธ์กับบริบททางการเมือง เศรษฐกิจ สังคม ตั้งแต่ช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 จนถึงเวลาที่เขียนนวนิยายเหล่านี้ได้อย่างไร ก็จะช่วยขยายความเข้าใจเรื่องสังคมไทยในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 ในมิติทางประวัติศาสตร์ได้ดียิ่งขึ้น

อย่างไรก็ตาม บทความนี้มีลักษณะคล้ายกับบทความของจิราธร ชาติศิริ นั่นคือ ไม่ได้อธิบายเชื่อมโยง ข้อมูลเกี่ยวกับตำบลศาลายาในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 ตามที่เป็นชื่อหนังสือ แต่มีคุณูปการอยู่ที่ การให้ข้อมูลเกี่ยวกับสภาพสังคมไทยและข้อมูลเกี่ยวกับชาวญี่ปุ่นในไทย

ผู้สนใจศึกษาเรื่องราวประวัติศาสตร์ท้องถิ่นตำบลศาลายา อำเภอพุทธมณฑล จังหวัดนครปฐม ควรอ่านบทความของเทพ บุญदानนท์ กับบทความสุดท้าย จากการเสวนาเรื่อง “อักษะและ สัมพันธมิตรกับชีวิตของเสรีไทยที่ศาลายา” โดยวิทยากร 3 ท่าน ได้แก่ พันเอก ดร. สรศักดิ์ งามขจร กิจกุล อาจารย์ประจำภาควิชาประวัติศาสตร์ ส่วนการศึกษา โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า อาจารย์ เทพ บุญदानนท์ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล และคุณประทุม สวัสดิ์นำ ผู้นำชุมชนริมคลอง มหาสวัสดิ์ จังหวัดนครปฐม

“อักษะและสัมพันธมิตรกับชีวิตของเสรีไทยที่ศาลายา” นำเสนอข้อเท็จจริงเกี่ยวกับ ประวัติศาสตร์ไทยช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 ในหลายแง่มุม เช่น พันเอก ดร. สรศักดิ์ งามขจร กิจกุล ได้นำเสนอข้อมูลเกี่ยวกับจอมพล ป. พิบูลสงคราม จากเอกสารลับที่ค้นคว้าในสหรัฐอเมริกา ทำให้ เห็นภาพว่า จอมพล ป. พิบูลสงคราม ไม่ได้เข้าร่วมกับญี่ปุ่นด้วยความเต็มใจ แต่เพราะมีเหตุผลทาง การเมือง ส่วนประทุม สวัสดิ์นำ ได้นำเสนอข้อมูลเกี่ยวกับที่ตั้งและพื้นที่ปฏิบัติงานของเสรีไทย เป็น ข้อมูลประวัติศาสตร์บอกเล่า (Oral History) ที่ช่วยให้ผู้อ่านเห็นภาพของเหตุการณ์สำคัญใน ชุมชน ทิศนะของคนในพื้นที่ตำบลศาลายาที่มีต่อชาวญี่ปุ่น ขบวนการไทยธิปไตย และสายลับ ข้อมูลส่วน นี้เป็นจุดเด่นของหนังสือเพราะเป็นข้อมูลจากคนในท้องถิ่น

ผู้วิจารณ์มีความเห็นว่า ผู้สนใจศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของตำบลศาลายา จังหวัดนครปฐม ควรเรียงลำดับบทความที่จะอ่านใหม่ เริ่มจาก “70 ปีสงครามโลกครั้งที่ 2” ของ จิราธร ชาติศิริ เพื่อ ทำความเข้าใจบริบทการเกิดขึ้นของสงครามโลกครั้งที่ 2 ตามด้วย “สังคมไทยสมัยจอมพล ป. พิบูล สงคราม ในวรรณกรรมประวัติศาสตร์” ของ รองศาสตราจารย์อิงอร สุพันธ์ุณี และ “อักษะและ สัมพันธมิตรกับชีวิตของเสรีไทยที่ศาลายา” ในส่วนที่ พันเอก ดร. สรศักดิ์ งามขจร กิจกุล นำเสนอ เพื่อทำความเข้าใจสภาพสังคมไทยในช่วงสงครามโลกและทัศนคติของชาวไทยต่อชาวญี่ปุ่น ปิดท้ายด้วย เรื่อง “การเคลื่อนไหวของสายลับในนครปฐมช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2” ของเทพ บุญदानนท์ และ “อักษะและสัมพันธมิตรกับชีวิตของเสรีไทยที่ศาลายา” ในส่วนของประทุม สวัสดิ์นำ กับ เทพ บุญดา นนท์ เพื่อทำความเข้าใจประวัติศาสตร์ชุมชนท้องถิ่นบริเวณตำบลศาลายา อำเภอพุทธมณฑล จังหวัด นครปฐม ก่อนศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นในแถบนี้จากแหล่งข้อมูลอื่นๆ เพิ่มเติมต่อไป

เอกสารอ้างอิง

จิราธร ชาติศิริ (บรรณาธิการ). 2559. ร.ศ. 160 ไชรหัตถ์ลับเสรีไทยที่ศาลายา ประวัติศาสตร์
วัฒนธรรม และคำบอกเล่าว่าด้วยเรื่องสงครามโลกครั้งที่ 2 และศาลายา. นครปฐม:
คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล. 146 หน้า

ธิดา สาระยา. 2539. ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น: ประวัติศาสตร์ที่สัมพันธ์กับสังคมมนุษย์. พิมพ์ครั้งที่
2. กรุงเทพมหานคร: เมืองโบราณ.